

”Korkeampi maailman järjestys vaatii.”

Tolstoilaisuus ja henkilöhaahmojen valinnanvapaus Arvid Järnefeltin teoksessa *Ihmiskohtaloja*
(1895)

Iida Taskila

Kandidaatin tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma

Iida Taskila

”Korkeampi maailman järjestys vaatii.” Tolstoilaisuus ja henkilöahmojen valinnanvapaus Arvid Järnefeltin teoksessa *Ihmiskohtaloja* (1895)

Sivumäärät: 26

Kandidaatintutkielmassani tutkin Arvid Järnefeltin teosta *Ihmiskohtaloja* (1895). Analysoin teoksen tolstoilaisuutta sen henkilöahmojen tyypillisyyden sekä kertojan käyttämän ironian kautta. Lisäksi tarkastelen sitä, minkälaista hahmojen valinnanvapaus on teoksen maailmassa, 1800-luvun lopun Suomessa. Tutkielmani tarkoitus on syventää *Ihmiskohtaloista* aiemmin tehtyä analyysia, sekä tuottaa tietoa teoksen henkilöahmoista.

Vertailen tutkielmassani henkilöahmojen edustamia ihmistyyppejä suoraan tolstoilaiseen maailmankatsomukseen, jonka tiimoilta viittaa tolstoilaisuudesta kattavasti kirjoittaneeseen Armo Nokkalaan. Hahmojen tyypillisyyden ja elämäkatsomusten analyysissa käytän hyväksi Pertti Karkaman aikaisempaa analyysia teoksesta. Vertailun lopputulemana on se, että tuhoutuvat henkilöahmot edustavat tolstoilaisuuden kannalta paheksuttavia elämisen tapoja ja instituutioita. Kertojan käyttämää ironiaa tutkin ironiantutkija Toini Rahtun teksteihin nojaten. Totean kertojan puhuvan ironisesti henkilöahmoistaan, ja tuovan täten etualalle hahmojen edustamien tyyppien ja elämäkatsomusten epäideaalisuutta.

Tutkin henkilöahmojen valinnanvapautta positiointiteorian keinoin. Teorian käytännön soveltamisessa nojaan Jyrki Pöysän sekä Luk van Langenhovin ja Rom Harrén artikkeleihin. Totean hahmoilla olevan jonkinlaista valinnanvapautta sen suhteen, minkälaisia positioita he elämässään omaksuvat. Näiden positioiden kautta hahmoilla on valinnanvapautta elämänsä suuntaan liittyen. Totean myös hahmojen valinnanvapauden olevan heidän synnynäisten ja yhteiskunnallisten rooliensa rajoittamaa, minkä vuoksi tuhoutuvien henkilöahmojen tuho ei ilmene pelkästään henkilöahmojen itsensä, vaan myös heitä vangitsevan maailmanjärjestyksen ja yhteiskunnan kritiikkinä.

Avainsanat: Arvid Järnefelt, tolstoilaisuus, positiointiteoria, henkilöahmo, *Ihmiskohtaloja*

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohtia	4
1.2	Teoreettinen kehys	6
2	Henkilöhahmot maailmanjärjestyksen toteuttajina	8
2.1	Tolstoilaisuus pääpiirteissään	8
2.2	Henkilöhahmot tolstoilaisuuden näkökulmasta	9
2.3	Kertoja ja maailmanjärjestyksen ironisointi	14
3	Henkilöhahmojen toiminnan mahdollisuudet kirjan maailmassa	17
3.1	Henkilöhahmojen positiot ja uudelleenpositiointi	17
3.2	Valinnanvapaus	22
4	Lopuksi	24
	Lähteet	25

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Arvid Järnefeltin (1861–1932) teos *Ihmiskohtaloja* (1895) on kokoelma toisiinsa kytkeytyviä kertomuksia teoksen henkilöhahmojen traagisista kohtaloista. Henkilöhahmojen elämiä, maailmankatsomuksia, kriisejä ja valintoja kuvataan teoksen mittaan. Suurin osa hahmoista päätyy tuhoutumaan valitsemansa elämäntavan vuoksi ja hahmot voikin nähdä varoittavina esimerkkeinä lukijalle siitä, mitä väärän periaatteen seuraamisesta, sekä omalle elämälle sopimattoman position performanssista voi seurata. Henkilöhahmojen traagisuuden ja heidän tuhoutumisensa keinoin teos kritisoi vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä ja asettaa sille vaihtoehtoiseksi elämäntavaksi ja ohjenuoraksi tolstoilaisuuden aatteen.

Arvid Järnefeltiä sekä hänen teoksiaan on tutkittu kattavasti etenkin aatteellisuuden ja ohjelmallisuuden näkökulmista. Tolstoilaisuudesta kirjoittanut Armo Nokkala mainitsee tutkimuksessaan (1958) Järnefeltin todella moneen otteeseen. Järnefeltiä on yleensäkin pidetty ”Suomen Tolstoina”, sillä hänellä oli suuri rooli aatteen levittämisessä Suomeen (ks. Nokkala 1958, 30–31). Järnefeltin aatteellisen innostuksen ja uskollisuuden vuoksi ei ole ihme, että niin suuri osa hänen teoksiinsa liittyvästä tutkimuksesta koskee juuri aatteellisuutta.

Järnefelt on herättänyt erityisen paljon kiinnostusta tutkijoiden keskuudessa 2010-luvun paikkeilla, jolloin kirjailijasta ja hänen tuotannostaan ovat kirjoittaneet muiden muassa Pertti Karkama, Saija Isomaa sekä Mervi Tuomikoski. Karkama käy tutkimuksessaan (2010b) läpi Järnefeltin tuotantoa todella kattavasti nimenomaan aatteellisuuden ja kirjailijan ajatusmaailman kautta. Isomaa taas lähestyy kirjailijan teoksia muun muassa lajitutkimuksen näkökulmasta tuoden kuitenkin tutkimukseensa myös aatteen tarkastelua (ks. Isomaa 2009). Mervi Tuomikoski toteaa *Ihmiskohtaloja*-teoksen sisältävän henkilöhahmoja, jotka ovat rakentaneet identiteettinsä jollekin tietylle kuvalle itsestään ja jotka tuhoutuvat tämän kuvan särkyessä (Tuomikoski 2010, 109). Pertti Karkama taas on tarkastellut *Ihmiskohtaloja*-teosta aatteellisuuden näkökulmasta ja tuonut oivallisesti esiin niin teoksen historiallisia kuin aatteellisiakin konteksteja (ks. Karkama 2010b, 199–213). Muita nimenomaan tähän teokseen keskittyviä tutkimuksia ei ole julkaistu.

Ihmiskohtaloja on siis jäänyt runsaassa Järnefelt-tutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Tutkielmani täydentää kirjailijan tuotannosta tehtyä tutkimusta, sekä syventää käsitystä teoksen tolstoilaisesta tulkinnasta. Tutkimuskysymyksinäni toimivat seuraavat: Mitä

henkilöhahmojen kohtalot kertovat teoksen edustamasta maailmankatsomuksesta? Millä tavoin kertoja korostaa henkilöhahmojensa elämäntapojen huonoutta? Minkälaista on henkilöhahmojen valinnanvapaus ja toimijuus teoksen maailmassa?

Ihmiskohtalojen henkilöhahmot ovat realismin ajan kirjallisuudelle ominaisesti tyypejä. Yrjö Hosiailuoma määrittelee *Kirjallisuuden sanakirjassa* tyyppin käsitteen seuraavanlaisesti: ”Kaunokirjallisuudessa fiktiivinen henkilöhahmo, joka edustaa jotakin selvästi tunnistettavaa luokkaa tai ihmisryhmää, mutta josta puuttuu yksilöllistäviä piirteitä.” (Hosiailuoma 2003, 965). Tämä käsite kuvaa Järnefeltin teoksen henkilöitä osuvasti. Kröijer, Lyydi, Alarik ja Friida ovat kaikki ensikädessä ihmisryhmiensä edustajia, minkä vuoksi heidän käytöksensä ja sen problematisointi teoksen sisällä voidaan yleistää koskemaan heidän edustamiaan ihmisryhmiä kokonaisuuksissaan. Pertti Karkaman mukaan teoksen henkilöhahmot edustavat Järnefeltin usein kritisoimia elämännäkemyksiä, jotka perustuvat itsensä ja muiden pettämislle (Karkama 2010b, 199).

Tutkielmassani lähestyn henkilöhahmoja samankaltaisesta näkökulmasta, mutta keskittyen Järnefeltille tyypillisten tendenssien ja historiallisten kontekstien sijaan juuri tolstoilaisuuden kannalta merkittävien asioiden ilmenemiseen henkilöhahmoihin liittyvässä kerronnassa. Teoksen aikana tuhoutuvia hahmoja ja heidän tyypillisyyttään tarkastelemalla saan kuvan tuhoutumisen syistä, sekä siitä, mitä ne merkitsevät tolstoilaisen tematiikan kannalta. Lisäksi kiinnitän huomiota kertojan käyttämään ironiaan. Ironian havaitsemisessa ja tulkinnan perustelussa hyödynnän Toini Rahtun aiheesta kirjoittamia tekstejä (ks. Rahtu 2000 & 2006). Käsittelem teoksen aatteellisuutta sekä sen ilmenemistä tutkielmani toisessa luvussa.

Ihmiskohtaloja sisältää todella paljon kuvauksia siitä, miten ihmiset sosiaalisissa tilanteissa näyttelevät tiettyjä rooleja ja täyttävät tiettyjä positioita sekä tietoisesti että tiedostamattaan. Hahmojen sisäisiä ristiriitoja – epäilyksiä omasta käyttäytymisestään ja sen oikeuttamisesta – kuvataan usein niin dialogin ja minäkerronnan kuin sisäisen monologinkin keinoin. Näin korostuu hahmojen epävarmuus valitsemansa tai saamansa roolin tai position sopivuudesta. Tutkielmassani tarkastelen hahmojen valinnanvapautta ja toiminnan mahdollisuuksia omien rooliensa ja positioidensa raameissa. Toimintaan ja toimijuuteen liittyen analysoin sitä, miten henkilöhahmot positioivat itseään ja toisiaan teoksen maailmassa vallalla olevan porvarillisen arvojärjestelmän sisällä. Toiminnan mahdollisuuksiin, valinnanvapauteen ja henkilöhahmojen positiointiin keskityn tutkielmani kolmannessa luvussa.

1.2 Teoreettinen kehys

Sovellan teoksen analyysissä sosiaalipsykologian piirissä alkunsa saanutta positiointiteoriaa. Tukeudun tämän osalta Jyrki Pöysän (2009) sekä Rom Harrén ja Luk van Langenhoven (1999) aiheesta kirjoittamiin artikkeleihin. Positioinnissa on kyse siitä, millaiseen asemaan henkilö asettuu (tai asetetaan) joko vuorovaikutuksen, keskustelun tai kerronnan aikana (ks. Pöysä 2009). Vaikka Pöysä korostaakin artikkelissaan minäkertomusten olevan positioinnin ilmeisintä aluetta, voi positioinnin ilmiönä hänen mukaansa paikantaa kaikkeen kerronnalliseen ja vuorovaikutukselliseen toimintaan (Pöysä 2009, 330). Käytänkin itse positioinnin käsitettä tutkiessani henkilöhahmojen tarkoituksellista itsensä asemoimista, jota tapahtuu niin dialogissa kuin minäkerronnassakin.

Harré ja van Langenhove kuvaavat positiota dynaamisena vaihtoehtona roolin käsitteelle, joka taas on luonteeltaan liian staattinen täysin kuvaamaan ihmisten sosiaalisissa tilanteissa ottamia asemia (van Langenhove & Harré 1999, 14). Käytän tästä huolimatta analyysissäni sekä position että roolin käsitteitä. Määrittelen roolin suurempana ja kaikenkattavampana kuin position, joka mahdollistuu roolin sisällä, tai sille alisteisena. Rooli voi olla esimerkiksi sukupuoli, jonka mukaan määrittyy se, miten henkilö voi positioida itseään ja toisia. Henkilö voi olla vaikkapa nainen ja äiti, ja positioitua suhteessa lapsiinsa esimerkiksi opastajana, lohduttajana tai käskijänä. Rooli on siis kanssakäymisessä pysyvämpi seikka kuin positio, joka muuttuu tilanteen mukaan.

Positioiminen ja positioiduksi tuleminen liittyvät oleellisella tavalla henkilön toimijuuteen (Pöysä 2009, 331), joten niitä tarkastelemalla saadaan käsitys henkilöhahmojen toiminnan mahdollisuuksista ja valinnanvapaudesta sekä siitä mitä nämä mahdollisuudet ja niihin liittyvät seikat temaattisesti tarkoittavat. Tulkitsen henkilöhahmojen toiminnan mahdollisuuksia muun muassa heidän sukupuoliroolinsa mahdollistamien positioiden ja niiden esittämisen – performoinnin kautta. Judith Butler toi performatiivisen sukupuolen käsitteen sukupuolentutkimuksen kentälle vuonna 1990 julkaistussa teoksessaan *Gender Trouble*. Hän tarkoittaa sukupuolen performatiivisuudella sitä, miten kulttuurinen sukupuoli (gender) tuotetaan erilaisten tekojen, kuten sukupuoliitetun ruumiillisen ilmaisun kautta (Butler 1999/2002, xv). Peruseriaatteena on siis se, että yhteiskunnalliset odotukset tietyntilaisista rooleista edellyttävät tietyntilaisia performansseja tullakseen hyväksytyksi ja onnistuakseen. Laajennan tutkielmassani performatiivisuuden käsitettä sukupuoliroolien performoinnista kaikenlaisten positioiden performointiin.

Performatiivisuuden käsite osuu *Ihmiskohtaloja*-teoksen ytimeen, sillä ihmisyhteisön yksilöille asettamat roolit ja positiot sekä niiden performanssista suoriutumisen aiheuttamat paineet ovat keskeinen osa teoksen hahmojen läpikäymiä asioita. Analysoin tutkielmassani sitä, miten henkilöhahmojen roolit ja positiot – joko heidän itse valitsemansa tai yhteiskunnan heille asettamat – vaikuttavat siihen, miten he positioivat ja uudelleenpositioivat itseään ja muita. Näin pääsen käsiksi siihen, miten teoksen maailmassa vallalla oleva moraalijärjestelmä vaikuttaa henkilöiden valinnanvapauteen, toimijuuteen, sekä kohtaloihin.

2 Henkilöhahmot maailmanjärjestyksen toteuttajina

2.1 Tolstoilaisuus pääpiirteissään

Leo Tolstoi (1828–1910) oli kirjailija ja ajattelija, jonka aate levisi maailmalla 1800-luvun loppupuolella. Tolstoilaisuudelle keskeistä on *Raamatun* ja etenkin Jeesuksen vuorisaarnan tulkinta järjen ja käytännön kautta, lähimmäisenrakkauteen ja ihmisten yhteiseloön keskittyen. (Wahlroos & Turtiainen 2010, 7.) Tolstoilaisuuden taustalla ja sen perimmäisenä päämääränä vaikuttaa elämän tarkoituksen löytäminen. Tämä tarkoitus löytyy aatteen mukaan köyhän kansan keskuudesta, sen vaatimattomasta, nöyrästä ja työntäyteisestä elämäntavasta, jonka perustana on usko. Tolstoilainen usko on vapaa kirkosta, sillä kirkko on Tolstoin mukaan vallankäytön väline, jota auktoriteetit käyttävät hallitakseen muita. Tolstoilainen usko perustuu Kristuksen oppiin, josta pitää erottaa kaikki mystiikka ja perustaa tulkinta sen sijaan järkeen. (Nokkala 1958, 11–14.)

Kirkon ja mystiikan kritiikin lisäksi tolstoilaisuudelle on ominaista kaikkien muidenkin vallankäyttöön liittyvien koneistojen tuomitseminen. Väkivallan välttäminen on tolstoilaisen elämäntavan kulmakivi, minkä vuoksi oppiin kuuluu valtionvastaisuus. Valtio nähdään väkivaltaisena koneistona, jonka sisäiset laitokset vastustavat väkivalloin ulkopuolisia sekä valtiolle uhkaavaksi koettuja asioita. Valtionvastaisuuteen liittyy oleellisesti isänmaallisuuden paheksuminen, sillä tolstoilaisen tulkinnan mukaan vihollisuus muiden kansojen kanssa kielletään *Raamatun* vuorisaarnassa. Isänmaallisuus näyttäytyy tolstoilaisuudessa sotia synnyttävänä seikkana, jonka vuoksi patriotismi on aatteeseen kuuluvan pasifismin vastaista. (Nokkala 1958, 20–21.)

Myös yhteiskunnallisen epätasa-arvoisuuden kritiikki on tolstoilaisuudelle ominainen piirre. Aatteen peruseriaatteisiin kuuluu se, että yksilöt koettavat elää mahdollisimman omavaraisesti, joutumatta hyödyntämään muiden tekemää työtä. Omaisuus nähdään tolstoilaisuudessa syynä varalliseen eriarvoisuuteen ihmisten välillä. Tämän kaiken lisäksi naimattomuus on tolstoilainen ihanne ja avioliitto onkin aatteen näkökulmasta vain tilanne, johon päädytään seksuaalisen lankeemuksen myötä. Romanttinen, aistillinen rakkaus on tolstoilaisuuden näkökulmasta syntiä, joka estää yksilöä rakastamasta ja palvelemasta Jumalaa ja lähimmäistään. (Nokkala 1958, 22–24.) Tolstoilaisuuteen kuuluu siis 1800-luvun lopun yhteiskunnan toimintatapojen ja instituutioiden kritiikkiä laidasta laitaan, mikä näkyy myös *Ihmiskohtaloissa* hahmojen tyypillisyydessä ja kertojan käyttämässä ironiassa.

2.2 Henkilöhahmot tolstoilaisuuden näkökulmasta

Ihmiskohtaloja alkaa laivamatkasta, jonka jälkeen hypätään ajassa muutama vuosi eteenpäin ja siirrytään tarkastelemaan laivalla esiteltyjen henkilöahmojen elämiä ja kohtaloita. Ensimmäisenä vuoron saa Kröijer, joka on kohdannut traagisen kohtalonsa jo luvun alkaessa. Kröijer on ennen kuolemaansa edennyt urallaan laivalla kiihkoilleesta fennomaanista kaupungin suosituimmaksi asianajajaksi, mikä ei tolstoilaisittain katsottuna ole suinkaan suopea kehityskulku. Kirjan alussa, Kröijerin lähtiessä karkotettuna pois maasta, hän pitää tovereilleen intohimoisen puheen suomalaisuudesta ja Suomen tulevaisuudesta:

Te olette kansan pyhän tahdon palvelijat. [--] ja sentähden, jos se vaatii teitä vastarintaan, niin te nousette vastarintaan, tottelevaisina sen käskylle, huolimatta mistään seurauksista teidän yksityiselle henkilölle, huolimatta siitä, että teidät karkoitetaan tai teiltä riistetään vapautenne. (*Ihmiskohtaloja* = I 15)

Tolstoilaisuuden näkökulmasta Kröijer yllyttää tovereitaan väkivaltaan. Tolstoilainen pasifismin periaate sisältää käskyn olla vastustamatta pahaa. Väkivaltaa ei saa siis käyttää edes silloin, kun on kyse itsensä ja oikeuksiensa puolustamisesta. (Nokkala 1958, 19.) Pahan vastustamattomuus liittyy myös Kröijerin ammatinvalintaan, sillä asianajo ja koko oikeuslaitos kielletään tolstoilaisuudessa vuorisaarnan vastaisena toimintana (Nokkala 1958, 20). Kröijerin ja tovereidensa patriotismikin on itsessään tolstoilaisen maailmankuvan vastaista, sillä eronteko oman maan kansalaisten ja vieraiden välillä kielletään vuorisaarnassa. (Nokkala 1958, 18).

Kröijerin henkilöahmossa siis ruumiillistuu tolstoilaisittain katsottuna epähyveellinen ja väkivaltainen toiminta, minkä vuoksi hän ei teoksen aikana löydä onnea, vaan kuolee traagisen nuorena ja yksinäisenä sekä saavuttamatta tavoitteitaan. Kröijerin ainoa läheinen on hänen äitinsä, jolle kirjoittamiinsa kirjeisiin hän on paljastanut syvempiä pohdintojaan. Näistä pohdinnoista, sekä äidin reaktiosta niihin, saadaan myös esiin *Ihmiskohtaloja*-teoksen tolstoilaista tematiikkaa.

Tolstoilaisen tematiikan esiin lukemisen kannalta tärkeintä Kröijerin kirjeissä on se, miten hänen äitinsä niihin reagoi. Kröijerin äiti nimittäin vaikuttaa uskonsa perusteella olevan lähellä tolstoilaista uskomisen tapaa. Hän painottaa lähimmäisenrakkautta ja rakkaudentöitä, ja uskoo Kröijerin puolueeseen liittyvien kunnianhimojen olevan avain hänen epäonneensa. Kröijer puhuu toisessa kirjeessään siitä, miten ei voi ymmärtää äitinsä suhtautumista lähimmäisenrakkauteen. Kröijer kirjoittaa:

Huomautettuasi, että Jumalan henki täytyy ilmestyä rakkauden henkenä, sinä sanot, että politiikka on päinvastoin saattanut minut enemmän vihaamaan kuin rakastamaan ihmisiä. [--] minun täytyy sanoa, etten ole koskaan ennenkään ymmärtänyt rakkautta yksityisiin, minulle enemmän tai vähemmän vieraisiin henkilöihin, niinkuin sinä tätä rakkautta ymmärrät. (I 106)

Tästä katkelmasta käy ilmi äidin tolstoilaisuuden uskoa myötäilevä usko Jumalasta rakkautena, sekä lähimmäisenrakkauden tärkeydestä. Siitä ilmenee myös Kröijerin selkeä vastustus niitä kohtaan. Kröijer mainitsee elämästään kaksi esimerkkiä, joissa lähimmäisenrakkaus on ollut hänen elämässään merkittävää. Toinen näistä liittyy pieneen talonmiehen poikaan, jonka Kröijer pelasti aikanaan lumihangesta. Tähän esimerkkiin takertuu myös Kröijerin äiti, joka on poikansa kirjeestä alleviivannut sanat ”minä tunsin niin suurta kiintymystä häneen, etten voinut irtautua hänestä ennenkuin olin hänen isänsä kanssa järjestänyt kaikki hänen kouluasiansa.” (I 107). Äidille nämä sanat tuovat lohtua, sillä ne ovat hänelle selkeä esimerkki siitä, että hänen poikansa on tehnyt rakkaudentyön.

Siinä missä Kröijerin henkilöhahmossa ruumiillistuvat patriotismin ja asianajon paheet, edustavat Lyydi ja Alarik tolstoilaisuuden silmissä paheellista seksuaalista himoa sekä avioliittoa (ks. Karkama 2010b, 206). Lyydi ja Alarik ovat lisäksi itsekkäitä ja omaa etuaan tavoittelevia yksilöitä, jotka antavat paljon arvoa maalliselle omaisuudelle. Lyydin hahmo on tyypiltään rikkaan porvarisperheen tytär ja Alarik taas on liikemies, joka haaveilee saavuttavansa maa-aristokraatin aseman.

Lyydin ja Alarikin elämän ja avioliiton epäonnistuminen on ilmeistä heti häämatkalla, kun pari ei pysty riitelemättä puhumaan tulevaisuudestaan. Alarikin suuret liikemiehen suunnitelmat saavat hänet himoitsemaan tuoreen vaimonsa omaisuutta, ja hän ehdottaakin Lyydille tämän perheen kaupunkitalon panttaamista maalla sijaitsevan Kukkilan huvilan ostoa varten, mitä kohtaan Lyydi on vastahakoinen. Häämatkan jälkeisinä vuosina tämä riita on muodostunut parin välille jatkuvaa eripuraa ja suoranaista vihaa aiheuttavaksi kysymykseksi, jota monimutkaistaa ennestään Alarikin kärsimä halvauskohtaus, jota Lyydi käyttää aseenaan pitääkseen miehensä kaukana rasittavista liikemiehen töistä. Pari on alkanut vihaamaan toisiaan, mikä käy ilmi niin Alarikin sisäisestä monologista kuin Lyydin keskusteluista parhaan ystävänsä Jennyn kanssa. Molemmat osapuolet haaveilevat toisen kuolemasta, jotta avioliiton aiheuttama painajainen loppuisi.

Tolstoilaisuuden kannalta keskeistä Lyydin ja Alarikin kohtaloissa ovat lihallisen himon ja itsekkyyden turmelevat vaikutukset. Tolstoilainen lähimmäisenrakkaus ei käsitä romanttista

rakkautta, sillä romanttinen, intohimoinen rakkaus on itsestä ja estää täten palvelemasta jumalaa ja lähimmäisiä (Nokkala 1958, 24). Selkeimpänä sekä itsekkyyden että himon turmelevuuden tematiikka tulee esiin Alarikin sisäisessä monologissa.

Alarikin sisäinen monologi keskittyy paljolti hänen ja Lyydin väliseen kuolleeseen rakkauteen, sekä avioliiton epäonnisuuden syihin. Pohdinnoissaan Alarik pääsee lähelle tolstoilaista ajatusta siitä, että aviomiehen ja vaimon välisen rakkauden tulisi olla vapaata himoista, jopa sisarellista (Nokkala 1958, 24–25):

Minä tiedän, että hänessä olisi kyllä jotain semmoista, joka voisi herättää minussa ystävyyttä häntä kohtaan. [--] Kummallisinta on, että minun pitäisi itsen aivan muuttua, jos tahtoisin häntä tältä kannalta ruveta mielessäni pitämään. Tämä ystävyys ei ole samaa kuin entinen rakkaus; se on uusi eikä riipu hänen nuoruudestaan ja ruumiistaan. (I 131)

Alarik siis suoraan myöntää rakkautensa olevan oikeastaan himoa Lyydin kehoa kohtaan. Pohdinnoistaan huolimatta Alarik ei kuitenkaan suostu luopumaan omista tavoitteistaan, joita kohden on koko elämänsä ajan pyrkinyt. Hän asettaa itsekkäästi omat aikeensa ja unelmansa Lyydin edelle, eikä puolisojen välinen kiista ratkea, vaan yltyy taas riidaksi.

Riidan jälkeen Lyydi keskustelee ystävänsä Jennyn kanssa ja myöntää tälle toivovansa miehensä kuolemaa. Jennyn mielestä Lyydin on tavalla tai toisella opittava rakastamaan miestänsä ja luovuttava kaupunkitalosta pelastaakseen avioliittonsa ja ennen kaikkea itsensä: ”Älä suinkaan ymmärrä minua niin, että sinun pitäisi tehdä mieliksi Alarikille tai saavuttaa hänen suosionsa. Ei. Se on vaan välttämätöntä sinun itsesi tähden; että sinä heität kaikki luotasi, mikä voi olla rakkauden tiellä.” (I 142). Lyydin täytyy siis Jennyn mukaan uhrautua ja luopua maallisesta omaisuudestaan, jotta hän ei itse tuhoutuisi itsekkyyden ja vihan vuoksi.

Tämän uhrauksen jälkeen Lyydissä tapahtuu suuri muutos, mikä ei jää huomaamatta Lyydin läheisiltä: ”Vaikka kaikki huomasivat, että Lyydi oli tullut entistä totisemmaksi, täytyi jokaisen samalla myöntää, että hän toiselta puolen oli entistä levollisempi.” (I 147).

Omaisuudesta ja itsekkyydestä luopuminen on siis tuonut Lyydille sisäisen rauhan, jota edes muutossa tapahtuva irtaimiston tuhoutuminen ei ravistele. Alarikia sen sijaan Lyydin tekemä uhraus ei rauhoita, vaan päinvastoin tämän sisäinen kamppailu jatkuu entistä voimallisempaan vielä Kukkilassakin: ”Mutta täällä hänellä oli vielä suuremmassa määrässä tuo viime aikoina yhä kasvanut hajamielisyys, jonkinlainen sisäänpäin kääntynyt elämä, josta ei kukaan syrjäinen voinut sanoa, mitä sen alla oli.” (I 152). Alarik käy kriisiään läpi yksin, eikä edes lukija saa enää tietää suoraan, mitä hänen päässään liikkuu.

Alarikin kriisi päättyy lopulta uusiutuneeseen halvauskohtaukseen. Kohtaus ei heti tapa Alarikia, vaan hän tokenee hetkellisesti. Valveillaolon aikana Alarik on muuttunut mies, jolla ei ole tietoaakaan viimeisen vuoden tapahtumista ja joka toteaa Kukkilan väelle: ”Minä ilmoitan nyt teille uutisen, jota olette kauan toivoneet. Minä olen nyt tässä itsekseni päättänyt, etten osta Kukkilaa [--].” (I 158). Alarik on siis aiemmin toiminut tietoisesti muiden toiveita vastaan ja haluaa nyt tehdä toisin. Hän on ilmeisen tyytyväinen päätökseensä: ”Kaikki kummastelivat, mitä hän oikeastaan oli voinut tarkoittaa tuolla uutisellaan [--] Ja erittäin, miksi hän tämän ilmoitettuaan oli näyttänyt niin onnelliselta.” (I 159). Alarik kuolee pian ilmoituksen tehtyänsä.

Lyydin vanha täti uskoo Alarikin kirkastuneen kuolinhetkellään. Tulkitsen tämän kirkastumisen Alarikin eräänlaisena moraalisen puhdistumisena, tolstoilaisen lähimmäisenrakkauden arvon sisäistämisenä. Alarik tekee siis ennen kuolemaansa päätöksen toimia epätsekkäästi ja lähimmäisenrakkautta toteuttaen, ja kuolee täten onnellisena ja rauhallisena, luullen tehneensä oikein. Myös Lyydin omatunto on nyt puhdas, sillä vaikka hänen miehensä päätyi kuolemaan, ei hän ollut enää toivonut tämän kuolemaa. Lyydi selviytyy siis avioliitosta tuhoutumatta täysin itse, sillä hän on oppinut epätsekkyyden ja lähimmäisenrakkauden säännön, maksaen siitä kovan hinnan.

Patriotismin ja avioliiton kritiikin lisäksi tolstoilaisuuteen kuuluva kirkon kritiikki on läsnä teoksessa. Se näkyy Friidan hahmossa, mutta sinänsä muuttuneena, että kritiikin kohteena on mystiikkaan ja Jeesuksen jumaluuteen perustuva *Raamatun* tulkinta, eikä niinkään kirkko itsessään. Friida on tyypiltään lahkouskovainen saarnaaja, ja häntä käsittelevä kappale teoksessa keskittyykin vahvasti uskoon ja pelastumiseen. Friidan ja tämän tarinalle tärkeän siirtolaisvaimon kohtaaminen laivalla pyöriikin sen ympärillä, mitä ihmisen täytyy tehdä pelastuakseen. Siirtolaisvaimo on lähtenyt matkalle Amerikkaan sinne karanteenin miehensä perässä. Hän on jättänyt taakseen lapsensa, ja kokee huonoa omatuntoa heidän hylkäämisestään. Siirtolaisvaimo on siis teoksen alussa samalla aistillisen rakkauden johdattelemalla tiellä kuin Lyydi ja Alarik, ja tolstoilainen käsitys tämän rakkauden tuhoavasta voimasta toistuu siinä, miten hän on joutunut hylkäämään lapsensa jahdatakseen miestään. Siirtolaisvaimo haluaisi kääntyä takaisin lastensa luo, mutta Friida neuvoo sitä vastaan: ”Ei kukaan voi omilla ponnistuksillaan pestä itseänsä puhtaaksi. Mutta Kristuksen veri pesee meidät ilman meidän ponnistuksiamme.” (I 50). Friidan usko rakkaudentekojen tärkeydestä on siis täysin vastakkainen tolstoilaisen maailmankuvan kanssa (ks. Karkama 2010b, 201).

Friida on laivamatkan jälkeisessä elämässään kasvanut uskossa, ja hänen toverinsa pitävätkin häntä korkeassa arvossa: ”Ei kukaan enää ylettynyt Friidan hengen tasalle eikä voinut sitä arvostella. Vaan mitä Friida sanoi, se tuli toisten sydämmeen kuin profeettallinen sana, niin että he hakivat sille selitystä ja löydettyänsä iloitsivat kuin taivaan antimesta.” (I 170). Friidan sanotaan jopa tehneen ihmeitä, kuten parantaneen erään lahkolaisen sairaudesta. Friidaa siis pidetään ikään kuin profeettana. Sisäisesti Friida käy kuitenkin uskonkamppailua, eikä olekaan enää niin varma uskonsa oikeudesta.

Friida pyytää kaksi uskonsisarta – Beedan ja Agnesin – mukaansa lahkolaisten pyhityskokousta edeltävänä iltana. Hän kertoo uskonsisarilleen olevansa ahdingossa, ja pyytää heidän tukeaan. He matkaavat lahkolaisten kohtaamispaikaksi valikoituneesta kaupungista joen yli vastarannalle. Rantaan päästyään Friida paljastaa käyneensä paikassa ennenkin:

Me tulemme kohta köyhiin-köyhiin torppiin, sanoi hän. [--] Minä olen kulkenut täällä ennen ja minä tunnen hyvin niiden asukkaat, mutta he eivät tunne minua eivätkä tiedä kuka minä olen. Minä en puhu paljon heille, ainoastaan autan heitä joskus heidän askareissaan, ja he pitävät minua vaan noin tavallisena. [--] Ah ystävät, se on minulle kuin paratiisia. (I 176–177)

Tämän jälkeen Friida kertoo siirtolaisvaimosta, josta on tullut hänelle kuin opettaja. Hän kertoo siirtolaisvaimon katuneen lähtöään Amerikkaan ja myyneen lippunsa palatakseen takaisin lastensa luo. Siirtolaisvaimo on kasvattanut lapsiaan köyhyydessä, taistellen nöyrästi elantonsa puolesta. Friida kertoo Agnesille ja Beedalle siirtolaisvaimon uskosta:

Hän ei usko niinkuin me. Hän uskoo ihmisen omiin voimiin, ja sanoo, että Jeesus ainoastaan näytti ihmisille tien, totuuden ja elämän. Hän pitää elämää kouluna, joka viepi kärsimysten kautta valkeuteen. Hän ei usko mihinkään ihmeisiin. [--] Silloin minä kysyin häneltä, eikö Jeesus herättänyt Latsarusta kuolluista, ja eikö hän muuttanut vettä viiniksi ja eikö kävellyt vedellä. Ja siihen hän vastasi, ettei hän niitä asioita ymmärtänyt ja että hän piti totena ainoastaan sen minkä henki todeksi todisti. (I 179–180)

Siirtolaisvaimon usko, joka on tehnyt Friidaan suuren vaikutuksen, on tyyli puhdasta tolstoilaisuutta (ks. Karkama 2010b, 213).

Friida ilmaisee ystävilleen halunsa liittyä köyhien torppareiden joukkoon. Beeda ja Agnes säikähtävät tätä, minkä vuoksi Friida vähättelee haluaan: ”Minähän tahdoin vaan kysyä, mitä te ajattelisitte minusta, jos niin tekisin.” (I 181). Tässä ilmenee Friidan sisäisen tahdon ja uskonlahkon asettamien odotusten vastakkaisuus. Friida tuntee kutsumusta tolstoilaiseen elämäntapaan ja haluaisi elää köyhien torppareiden kanssa ja kantaa kortensa kekoon tasa-arvoisena muiden kanssa, mutta hänen asemansa järjestäytyneessä lahkossa sekä lahkoon

hänelle opettama ajatustapa väärästä ja oikeasta uskosta estävät Friidaa toimimasta kutsumuksensa mukaisesti. Järjestäytynyt, mystiikkaan perustuva uskonto on siis vanginnut Friidan, jolla ei ole voimaa tehdä valintaa sen ikeestä poistumiseksi.

Järnefeltin teoksen lopussa, kamppailtuaan sisäisesti kokonaisen yön etsien Jumalalta neuvoa siihen mitä hänen tulisi tehdä, Friida päätyy uskomaan lahkonsa mystiikkaa ja Jeesuksen jumaluutta korostavaan raamatuntulkintaan siirtolaisvaimon hänelle opettaneen tolstoilaisen, järkeen perustuvan tulkinnan sijaan. Suuren ja houreisen henkisen kamppailun jälkeen Friida päätyy uskomaan voivansa kävellä vetten päällä. Ennen astumistaan virtaavaan jokeen Friida viimeisillä sanoillaan muistaa uskonlahkoaan: ”Isä, minä en tiedä mitään – – siunaa veljiä ja sisaria – – tapahtukoon sinun tahtosi – –” (I 202). Friida hukkuu yrittäessään todistaa itselleen ja uskonlahkolleen heidän uskonsa todellisuutta ja oikeutta.

2.3 Kertoja ja maailmanjärjestyksen ironisointi

Siinä missä henkilöhahmojen tyypillisyyttä tematisoi *Ihmiskohtaloissa* tolstoilaisin silmin paheellisia asioita, tuo kertojan kuvauksessaan käyttämä retoriikka myös esiin tolstoilaista tematiikkaa. Kertoja ivaa henkilöhahmoja kommentoimalla heidän tekemiään valintoja sarkastisesti ja referoimalla heidän maailmankuviaan parodisesti, mikä vahvistaa hahmojen tuhoutumiseen liittyvää tolstoilaista teemaa. Teoksen kertoja on kaikentietävä (ks. Lehtimäki & Steinby 2013, 120), ja pystyykin kertomaan niin päähenkilöiden sisäisistä maailmoista, kuin myös suurempien joukkojen kollektiivisista ajatuksista. Analysoin tässä alaluvussa kertojan ironiseksi tulkitsemieni ulostuloja nojaten ironiantutkija Toini Rahtun teksteihin (ks. Rahtu 2000 & 2006), joissa hän käsittelee kattavasti sitä, mikä mahdollistaa tekstin ironisen tulkinnan.

Rahtu määrittelee ironian seuraavalla tavalla: ”se on epäsananmukaisesti esitettyä kritiikkiä, jolla aina on tuottajansa, uhrinsa ja kohteensa” (Rahtu 2000, 225). Perustelen tässä alaluvussa muutamien ironiseksi tulkitsemieni tekstipätkien ironista tulkintaa Rahtun erittelemillä tavoilla, enkä nojaudu pelkästään oletukseen, että kertoja haluaa tuoda esiin tolstoilaista maailmankuvaa. Näin vältyn kehäpäätelmältä, jossa perustelen tolstoilaista tulkintaa pelkällä tolstoilaisella tulkinnalla.

Kertojan ivalliseksi tulkittava suhtautuminen henkilöhahmoihinsa ilmenee heti teoksen alussa. Hahmojen esittelyn yhteydessä kertoja kyseenalaistaa heidän edustamiensa ihmisryhmien käyttäytymistä ja tuo esiin ironian ja välikommenttien avulla naurettavia ja kyseenalaistettavia

seikkoja niistä. Kertoja kyseenalaistaa esimerkiksi Kröijerin ja muiden fennomaanien aatetta: ”[--] heillä oli – niin he sanoivat – uuden ajan avaimet käsissään, uudet aatteet ja uudet tehtävät” (I 8). Välikommentillaan ”niin he sanoivat” kertoja korostaa itse olevansa eri mieltä tämän aatteen edustajien kanssa, tai vähintäänkin kyseenalaistavansa heidän sanojansa.

Lyydi ja Alarik joutuvat teoksen aloittavan laivamatkan kerronnan aikana erityisen paljon kertojan piikittelyn kohteeksi. Tämän tutkielman otsikossakin ilmenevä sitaatti on kertojan tuoretta avioparia kohtaan käyttämää ironiaa:

Morsian itki liikutuksesta ja kaipauksesta semmoisella sydämmellisyydellä, että olisi voinut ihmetellä, miksi hän ollenkaan läksi. [--] Kuitenkin, sekä morsiamella että hänen omaisillaan kaiken surun alla tuntui olevan tieto, että niin sen piti olla. Mitä merkitsivät hellyyden tunteet ja kyyneleet silloin kuin on kysymyksessä niin tärkeä askel kuin avioliitto! Se on välttämätön, ja tunteilla ja kyynelillä on paikkansa vaan siinä sivulla. Korkeampi maailman järjestys vaatii. (I 12)

Tässä tekstikatkelmassa kertojan salaivan kohteena ovat porvarillinen maailmankuva ja avioliitto instituutiona. Rahtu tuo artikkelissaan esiin Speberin ja Wilsonin selityksen ironisuuden havaitsemisesta. Tämän selityksen mukaan ”ironisiksi voidaan tulkita ilmaukset, joissa kuullaan kaiku jostain aiemmin sanotusta tai ajatellusta taikka ajassa/tietoisuudessa olevasta ja jotka tajutaan nimenomaan kaiullisiksi” (Rahtu 2000, 238). Edellä mainitussa tekstikatkelmassa kertojan sanoissa kaikuu porvarillinen maailmankuva, jonka referoiminen voidaan tulkita ironiseksi teoksen kontekstissa, sillä kertoja osoittaa teoksen aikana avioliiton johtavan epäonneen. Tekstipätkän voi tulkita olevan lähes satiirinen – joka myös kuuluu ironian piiriin – sillä se ivaa sisältämäänsä arvomaailmaa (Rahtu 2000, 225). Lisäksi maailmanjärjestyksen mainitseminen korostaa kertojan mielipidettä avioliitosta maailmanjärjestystä ylläpitävänä seikkana, jolla ei ole muuta syvempää tarkoitusta.

Porvariston ja avioliiton ironisointi jatkuu seuraavalla sivulla kertojan kuvailtua Lyydin ja Alarikin harhailevia ajatuksia laivan lähtöä odottaessa. Kertoja kommentoi ajatuksia: ”Erittäin sopivia ajatuksia, kun oli kysymys elämän tärkeimmästä hetkestä, uneksitusta, haaveksitusta häämatkasta ulkomaille!” (I 13). Tässä kertojan sarkastinen kommentti ”erittäin sopivista ajatuksista” aloittaa ironisen tulkintaprosessin. Sitaatin loppuosa on jälleen kaikua porvarillisesta ajatusmaailmasta. Sitaatin alun sarkasmi toimii tässä ironisoivana kotekstina (ks. Rahtu 2006, 4), joka mahdollistaa sitaatin loppuosan ironisen tulkinnan. Ironisoijana tässä on kertoja, ja ironian kohteena ovat niin Lyydi ja Alarik yksilöinä, kuin heidän edustamansa ihmistyyppi, sekä koko avioliittoinstituutio. Tässäkin sitaatissa nimittäin avioliiton merkitystä vähätellään, nostaan häämatka elämän tärkeimmäksi hetkeksi avioon astumisen yläpuolelle.

Myös Friidan laho sekä sen vaikutus ihmisiin joutuvat kertojan naljailun kohteiksi. Lahkolaisten saavuttua pieneen kaupunkiin pitämään kokoustaan, on kaupungin pappi näreissään heidän tavastaan ottaa itselleen tilaa. Kertoja kuvaa papin turhautumista ja ulostuloja lahkolaisiin liittyen: ”Nuo ihmiset, puhui hän, ne tulevat tänne saarnaamaan evankeliumia, aivan niin kuin ei täällä olisi Natsarealaisesta ennen mitään kuultukaan. Ja todella oli pappi vähän oikeassa näin sanoessaan [--]” (I 164). Kertoja on siis papin kanssa samaa mieltä.

Lahkon ja käännetyt kaupunkilaisten ivaaminen jatkuu:

Ihmiset, ihmiset, te olette pelastetut! Ymmärtäkää mitä se on: te olette pelastetut! Ja taas heidän sanansa vaikuttivat sydämiin niinkuin ei koskaan olisi ennen kuultu, että ihmiset voivat olla pelastettuja. [--] Taivaan valtakunta oli lähestynyt. Uusi elämä oli tullut. Halleluja! (I 167–168)

Tässä tekstikappaleessa ivaan kohteena ovat niin lahkolaiset kuin heidän käännettävänsä ihmisetkin. Tekstipätkä – ja koko Friidasta kertovan luvun alku – on kiinnostava fokalisoinnin (ks. Hosiaisuus 2003, 250) kannalta. Tekstissä ei nimittäin käy aivan selväksi, ovatko mielipiteet kertojan omia, vai referaatteja papin mielipiteistä. Rahtu puhuu artikkelissaan diskurssitasoista ja niiden hierarkiasta. Tulkitseen yllä mainitun sitaatin edustavan kertojan ja henkilön diskurssia yhdistävää näkökulmaa (Rahtu 2000, 227), jossa kertojan deiktisestä origosta referoidaan papin käyttämää ironiaa. Ironian havaitsemiselle on tärkeää sitaatin konteksti, eli sitä edeltävä valitus lahkolaisista ja heidän vaikutuksestaan kaupunkilaisiin. On myös tärkeää huomata, että koska aiemman kommentin perusteella tiedämme kertojan olevan samaa mieltä papin kanssa, on loogista päätellä sitaatin ironian olevan myös kertojan mielipiteiden mukaista. Epäsananmukaisen kritiikin tuottajana on siis joko kertoja tai sekä kertoja että pappi ja sen uhrina ja kohteena ovat laho ja käännetyt kaupunkilaiset.

Nämä ironisiksi tulkitsemäni kohdat teoksessa sisältävät yhteisiä piirteitä, kuten huutomerkin käyttö. Kertoja käyttääkin huutomerkkiä aina referoidessaan ivaallisesti jotain hahmoa, aatetta tai ihmisryhmää. Referoinnin tai kaiun ivaallisuuden paljastaa useimmiten kertojan tekemät välikommentit, jotka tuovat esiin hänen suhtautumistaan referoimiinsa virkkeisiin. Se, että ironian kohteena ovat ne aatteet ja ihmistyypit, joita henkilöahmot edustavat, korostaa tulkintani mukaan teoksen tolstoilaista tematiikkaa. Esitänkin, että *Ihmiskohtaloja* on niin henkilöahmojensa kuin kerrontansa perusteella aatteeltaan tolstoilainen teos, joka kritisoi henkilöahmojensa edustamien ihmistyyppien ylläpitämää porvarillista, rahanahnetta, itsestä maailmanjärjestystä.

3 Henkilöhahmojen toiminnan mahdollisuudet kirjan maailmassa

3.1 Henkilöhahmojen positiot ja uudelleenpositiointi

Ihmiskohtalojen henkilöhahmot positioivat ja uudelleenpositioivat itseään rooliensa mahdollistamalla tavoilla. Positiointi tarkoittaa sosiaalista asemointia, jota yksilöt harjoittavat kommunikaatitilanteissa (ks. Pöysä 2009). Positioinnilla on moraalisia ja valtaan liittyviä merkityksiä, sillä positioidessaan itseään ja muita ihmiset luokittelevat, arvioivat ja tuomitsevat toisia henkilökohtaisten piirteiden sekä vallalla olevien moraalijärjestelmien perusteella (Buehler 2019, 13). Rom Harré ja Luk van Langenhove korostavat keskusteluja tilanteena, jossa sosiaalista ja yhteiskunnallista kuvastoa toisinnetaan ja tuotetaan (van Langenhove & Harré 1999, 15).

Positiointi tapahtuu kuitenkin muissakin kuin keskustelutilanteissa. *Ihmiskohtaloissa* hahmot positioivat itseään dialogien lisäksi myös omissa ajatuksissaan sekä kirjeissään. Jyrki Pöysän mukaan eksplisiittiset minäkertomukset ovat positioinnin ilmeisintä aluetta (Pöysä 2009, 330). Minäkertomuksissa puhujat voivatkin positioida itseään ilman että joutuvat muiden positioimaksi tai että heidän positionsa kiistetään. Tutkin *Ihmiskohtalojen* hahmojen minäkertomuksista muun muassa sitä, mitä niissä tapahtuva positiointi kertoo henkilöhahmosta ja tämän itselleen ominaisina kokemistaan oikeuksista.

Nämä oikeudet ovat positioikohtaisia, sillä keskustelukumppanien erilaiset positiot ja roolit oikeuttavat heitä erilaisiin kommunikatiivisiin tekoihin (van Langenhove & Harré 1999, 17). Tällaisia tekoja, puheakteja, ovat esimerkiksi käskeminen ja anteeksi pyytäminen. Puheaktit ovat siis kielellisiä tekoja, asioita, joita ihmiset tekevät ja saavat aikaan puhumalla (Tieteen termipankki). Positiointi on täten myös eräänlainen puheakti, ja Harrén ja van Langenhoven (1999, 18) mukaan keskustelut muodostuvatkin puheaktien lisäksi positioista ja tarinalinjoista (alkup. storyline, suomentanut Jyrki Pöysä). Harré ja van Langenhove esittävät opettajan ja oppilaan välisessä keskustelussa olevan tarinalinjan – opastamisen tarinalinjan – esimerkkitapauksena tarinalinjasta. Tällaiseen tarinalinjaan kuuluvat tietynlaiset puheaktit, kuten opastaminen, korjaaminen, nuhtelu sekä onnittelu. (van Langenhove & Harré 1999, 17.) Tarinalinjat, positiot, ja puheaktit ovat siis tärkeä osa keskustelua, ja ne kaikki määrittävät toisiaan.

Harré ja van Langenhove (1999, 23) puhuvat artikkelissaan tilanteista, joissa henkilöt tarkoituksellisesti positioivat itseään ja toisia. He listaavat neljä tarkoituksellisen positioinnin

tilannetta, joista yhteen, tarkoitukselliseen itsensä positiointiin, keskityn tässä analyysissä. Tarkoituksellista itsensä positioimista tapahtuu tilanteissa, joissa henkilö haluaa ilmaista identiteettiään (van Langenhove & Harré 1999, 24). Uskon, että nämä tilanteet paljastavat eniten henkilöhahmon sisäisistä motiiveista, arvomaailmasta, sekä valinnanvapaudesta. Kiinnitän erityisesti huomiota hahmojen tekemään uudelleenpositiointiin ja siihen liittyvään pohdintaan, joka johtaa joko vanhan position hylkäämiseen tai sen vahvistamiseen. Tämän vuoksi jätän Kröjjerin hahmon tämän luvun ulkopuolelle, sillä hänen tekemänsä itsensä positiointi ei sisällä pohdintaa muiden positioiden omaksumisesta.

Itsensä tarkoituksellinen positioiminen voi tapahtua ainakin kolmella tavalla. Yksilö voi korostaa omaa toimijuuttaan osoittamalla, että hänen valitsemansa toimintatapa on vain yksi monista vaihtoehdoista. Hän voi myös korostaa omaa ainutlaatuista näkökulmaansa tai tuoda esiin omaelämäkerrallisia seikkoja. (van Langenhove & Harré 1999, 24.) Kaikki nämä seikat ovat tärkeitä yksilön identiteetille ja yksilöllisyydelle. *Ihmiskohtaloissa* henkilöhahmot tuovat näitä seikkoja esiin niin dialogeissa kuin minäkerronnassaan. Näitä tarkastelemalla selviää millaisia valintoja hahmot ovat tehneet sekä millaiset valinnat johtavat lopulta heidän tuhoonsa.

Alarikin tekemä tarkoituksellinen itsensä positiointi ilmenee kaikkein parhaiten hänen sisäisessä monologissaan, jossa hän yrittää selvittää oman onnettomuutensa syitä. Harré ja van Langenhove (1999, 25) mainitsevatkin tällaisen itselleen kerrotun tarinan kautta tapahtuvan itsensä positioinnin olevan erityinen tarkoituksellisen itsensä positioinnin tilanne. Alarikin toimintaa määrittävä sukupuolirooli on miehen rooli, joka tuo hänelle paljon valtaa teoksen maailmassa, 1800-luvun Suomessa. Hän on myös valinnut itselleen aviomiehen ja liikemiehen positiot, joita performoi enemmän tai vähemmän epäonnisesti. Alarik käy monologissaan läpi omia positioitaan sekä tilanteita, jotka ovat johtaneet tähän epäonneen. Hän positioi itseään uhriksi, jolle Lyydi sukuineen tekee vääryyttä:

Minä vihaan häntä ja hänen tahtoansa ja hänen aikeitaan, jotka eivät koskaan muuta tarkoita kuin ettei vaan mitään saisi yrittää, – että kaikki pysyisi entisellään eikä mikään pääsisi muuttumaan. Vihaan koko hänen sukuansa, jotka kaikki ovat hänen puolellaan, [--] Ja millä oikeudella ne ovat liimaantuneet kaikki minun ympärilleni! [--] Minä olen kietoutunut heidän pauloihinsa niin, että olen menettänyt koko itsenäisyyteni. (I 119)

Viha kumpuaa siitä, ettei Lyydi suostu panttaamaan kotitaloaan Alarikin liikemiesunelmien täyttämiseksi. Lyydi siis vastustaa Alarikin positiota perinteisenä aviomiehenä, perheen

päänä, joka määrää taloudesta. Alarik taas kokee synnynnäisenä oikeutenaan positioida itseään näin, mikä aiheuttaa pariskunnan välille eripuraa ja vihaa.

Myöhemmin, kun Lyydi on tuonut Alarikille uutisen onnistuneesta myllykaupasta, Alarik alkaa pohtimaan omaa positiotaan sekä sitä, miten se vaikuttaa hänen avioliittoonsa.

Huomattuaan tuntevansa taas jonkinlaista rakkautta vaimoan kohtaan, Alarik pohtii:

Jos se pysyisi aina, niin minä kokonaan muuttuisin häntä kohtaan. Olisin hiljainen, aina puhuisin lempeästi ja arvokkaan ystävällisesti hänen kanssaan, en kolisisi koskaan, vaan liikkuisin ylimyksellisellä hienoudella ja rauhallisuudella. Pian hän näkisi minussa ihan toisen ihmisen. [--] Minun pitäisikin tilata itselleni hienommat vaatteet, mustat, ja saappaat ohuemmalla pohjalla. Tämmöinen hieno stiili sopisi muuten erinomaisesti myöskin sinne maalle. Oikea maa-aristokraatti konservatiivisine mielipiteineen [--]. (I 127–128)

Alarik alkaa siis sovittelemaan ylleen jo uudenlaista positiota. Hän haaveilee myllykaupan mahdollistamasta maa-aristokraatin elämästä ja sen performoimisesta, sekä sen mahdollistamasta lempeän kumppanin positiosta avioliitossa, joka on vapaa katkeruudesta.

Alarik muistaa kuitenkin pian, että maa-aristokraatin elämä ei ole vielä varmuus, sillä Lyydi ei ole vielä suostunut panttaamaan kaupunkitaloa. Tämä aiheuttaa uudelleen vihan tunteita, sekä myös oman position uudelleen harkintaa. Pohtiessaan miten pystyisi tuntemaan edes ystävyyttä vaimoansa kohtaan Alarik toteaa:

”Minun pitäisi silloin olla se toinen, se, jota ei enää ole, mutta joka olisi voinut olla, jollen olisi ruvennut afäärimieheksi. Minun pitäisi silloin ihan nöyrytä ja rehellisesti tunnustaa sekä itselleni että hänelle, etten minä oikeastaan ole mikään afäärimies, että kaikki aikeeni ovat löyhät.” (I 131–132).

Alarik nostaa mahdolliseksi virheeksi elämässään avioliiton sijaan ammatinvalintansa. Hän tiedostaa performoivansa positiota, joka ei hänelle sovi. Alarik muistelee elämäkerrallisesti tilannetta, joka sai hänet haluamaan afäärimieheksi, ja toteaa tämän jälkeen, että ainut asia ystävyyden esteenä on hänen oma kunnianhimonsa.

Lopulta Alarik päättää uudelleenpositioitumisen harkintansa vetoamalla oikeuksiinsa miehenä: ”Mutta enkö minä ole ihminen niin kuin muut! Eikö minulla saakaan olla omia halujani ja toiveitani! Siksikö vaan, että Lyydi suvaitsee olla niitä vastaan! Enkö minä ole mies! Mies!” (I 133). Alarik siis oikeuttaa itselleen valitsemansa position performanssin jatkamista hänen miehen rooliinsa kuuluvien synnynnäisten oikeuksien kautta. Harré ja van Langenhove puhuvat artikkelissaan tavoista, joilla yksilöt selittävät käytöstään (ks. van

Langenhove & Harré 1999, 24–25). Yksi näistä tavoista on juuri tällainen omaan valtaan ja sen käyttämisen oikeuteen viittaaminen, jota Alarik miehisyttään korostamalla harjoittaa.

Harré ja van Langenhove mainitsevat myös kaksi muuta yksilöiden käyttämää käytöksensä selittämistapaa, jotka ovat omaan elämäkertaan viittaaminen, sekä esimerkiksi asiantuntijuuteen tai muihin pätevyyttä osoittaviin seikkoihin viittaaminen (van Langenhove & Harré 1999, 24–25). Alarik selittää omaa käytöstään täysin vallankäytön oikeutuksella sekä omaelämäkerrallisella selittämällä. Hänen monologistaan käykin selväksi, että hän tietää olevansa huono liikemies, joten minkäänlaiseen asiantuntijuuteen hän ei positioitaan pohtiessa voi viitata. Hän päätyykin – miehen roolin tuottamiin oikeuksiinsa vedoten – pysymään valitsemassaan, epäsopivassa liikemiehen positiossa sekä alistetun ja uhrin positiossa sen sijaan, että tekisi valinnan, joka vapauttaisi hänet näistä positioista ja mahdollistaisi uudenlaisen positioitumisen suhteessa Lyydiin.

Myös Lyydi käy teoksen aikana läpi uudelleenpositioitumisen pohdintaa, mutta hedelmällisimmin tuloksin kuin aviomiehensä. Lyydin keskeisin rooli teoksessa on nainen ja keskeisin positio vaimo. Näiden raameissa hän positioi itseään ja muita tilanteesta ja tarinalinjasta riippuen. Suhteessaan Alarikiin hän ottaa huoltajan position, positioiden samalla puolisonsa huollettavakseen. Tämä dynamiikka johtuu Alarikin terveydestä ja aikaisemmin tapahtuneesta halvauskohtauksesta, jonka Lyydi ei näennäisesti halua uusiutuvan. Huoltajaksi positioituminen on Lyydiltä tarkoituksellista itsensä positioimista, sillä pitämällä aviomiehensä huollettavan, heikon ja sairaan positiossa hän voi varmistaa, ettei tämän afääreistä tule mitään. Lyydi tarkoituksenmukaisesti vetoaa Alarikin sairauteen estääkseen tätä tuomasta esiin kaupunkitalon panttaamista ja Kukkilan ostoa:

Minä en todellakaan vihdoin tiedä, rakas Alarik, mitä minun on tekeminen sinun kanssasi. Kaikki lääkärit antavat minulle ankaria määräyksiä: teidän tulee tarkoin valvoa, ettei miehenne saa mitenkään rasittua, ei huolehtia eikä mistään pahoittua. Ja minä koetan ja koetan. Mutta jos sinä olet näin itsepäinen, niin mahdotontahan minun on sinua hoitaa. – Lupaa nyt, rakas Alarik, ettet mene matkalle etkä enää ajattele mitään afäärejä. (I 136)

Alarik kieltäytyy Lyydin tarjoamasta huollettavan positioista, sanoen: ”Koko tuo hellä huolenpito minun terveydestäni ei ole mitään muuta kuin yksi niistä monista keinoista, joilla sinä vastustat Kukkilan ostoa.” (I 136). Tämä johtaa Lyydin vihastumiseen ja myöntymiseen, että Alarik on oikeassa.

Jennyn saapuessa Lyydin luokse yrittävät he ensin positioitua normaaliin tapaansa ystävinä, mutta kun Lyydin kantama taakka osoittautuu liian painavaksi, muuttuu kahvitteluhetken tarinalinja lohduttamisen tarinalinjaksi, jossa naiset positioituvat lohdutettavaksi ja lohduttajaksi, sekä avautujaksi ja kuuntelijaksi. Lyydi positioi myös Alarikia keskustelun aikana:

Hänellä ei ole mitään käsitystä afääreistä, vaikka hän luulee itsestään hyvinkin paljon. Ne on kaikki vaan ajatuksia ja tuumia, oikkuja, mieleenpistoja. Ah, jos sinä aavistaisit mikä piina se on minulle – nähdä ja kuulla kaikkea tuota! Ja sitten hän vielä joskus saa päähänsä tulla minun eteeni ja näytellä vakavaa, kärkevää miestä! (I 140)

Alarikin afäärimiesperformanssi ei siis ole Lyydin mielestä uskottava, vaan tämä näkee miehensä läpi ja positioi tätä typeräksi ja lapselliseksi. Myöskään vakavan ja kärkevän aviomiehen performanssi, jolle Alarik perustaa koko toimintansa oikeuttamisen, ei mene läpi. Tämän jälkeen, Lyydin tunnustaessa toivovansa Alarikin kuolemaa, vaihtuu tarinalinja taas. Ripittäytymisen tarinalinjassa Lyydi ottaa tunnustajan ja apua pyytävän position, ja Jenny taas positioituu uskotuksi ja neuvonantajaksi. Naiset neuvottelevat Lyydin mahdollisuuksista uudelleenpositioitua suhteessa mieheensä, ja toteavat, että pelastuakseen Lyydin on alettava myöntäväiseksi Alarikin tahdolle, positioitava tämä päättäjäksi ja itsensä tälle alisteiseksi avustajaksi ja kumppaniksi. Lyydin toimijuus teoksen maailmassa on siis hänen naisen roolinsa ja vaimon positionsa rajoittamaa, ja ainoaksi vaihtoehdoksi jää alistua kohtaloonsa ja luopua omista haluistaan.

Alarikin ja Lyydin tavoin myös Friida pohtii omia positioitaan, ja harkitsee niiden muuttamista. Friidan ja siirtolaisvaimon kohdatessa laivalla Friida kertoo tälle elämästään ennen lahkoon liittymistä. Friida kertoo olleensa opettaja, joka oli kehuttu työssään, mutta joka ei nauttinut siitä ja teki sitä ainoastaan, koska häntä pidettiin siinä hyvänä. Friidan rooli naisena on mahdollistanut hänelle opettajan position ja myöhemmin lahkolaissaarnaajan position, jotka ovat mahdollistamiensa tarinalinjojen suhteen samankaltaisia. Niin opettamiseen kuin saarnaamiseenkin liittyviin tarinalinjoin kuuluu opastamisen ja nuhtelun kaltaisia puheakteja, joten saarnaajan positio on Friidalle ennestään tuttu sen oikeuttamien puheaktien kannalta. Uusi tilanne Friidalle ilmeneekin, kun hän myöhemmin elämässään tapaa siirtolaisvaimon uudestaan.

Friida kuvaa Beedalle ja Agnesille hänen ja siirtolaisvaimon välistä dynamiikkaa: ”Siellä minut tunnetaan, mutta siellä minä olen oppilas enkä opettaja.” (I 178). Siirtolaisvaimon

seurassa Friida saa siis riisua pois saarnaajan ja opettajan positionsa, ja asettua sen sijaan oppilaan positioon. Kuullessaan lisää siirtolaisvaimon uskosta Beeda ja Agnes yrittävät positioita tämän väärauskoiseksi, positioiden samalla itseään oikeauskoisiksi. Friidan ilmaistua halunsa jäädä torppareiden joukkoon Agnes positioi Friidaa suhteessa lahkoon: ”Friida, me tiedämme, että sinulla on suuremmat tehtävät kuin jonkun torpanväen kaitseminen. Sinä olet meidän seurakuntamme pylväs, sinä olet meidän toivomme ja sinä olet meidän elävän uskomme todistaja.” (I 182). Tähän Friida vastaa ”Ei, ei; tietysti minä olen sama kuin ennenkin, en ole muuttunut missään suhteessa. Minä uskon niinkuin ennenkin, ymmärrättehän sen!” (I 182). Kukaan ei ole suoraan ulkoapäin väittänyt Friidan uskon muuttuneen, mutta hänen oma sisäinen kamppailunsa pakottaa hänet ääneen tarkoituksellisesti positioimaan itseään lahkolaiseksi, samanlaiseksi kuin ennenkin.

Yöllä, matkatessaan kohti joen rantaa, Friida yrittää itselleen tai jumalalleen puhuen positioita itseään lahkoon tavalla uskovaksi: ”Ei, ei, ei! Minä en ole hetkeäkään epäillyt! Minä uskon, minä uskon!” (I 190). Vielä viime hetkillään Friida harkitsee takaisin kääntymistä ja uuden position valitsemista, mutta päätyy lopulta jokeen. Friidan kunnioitettu ja korkea positio lahkonsa sisällä määrittelee hänen toimintaansa, ja rajoittaa sitä. Friida ei uskalla – tai halua – tehdä radikaalia valintaa, joka johtaisi uudenlaisen position kautta uuteen ja onnellisempaan elämään.

3.2 Valinnanvapaus

Radikaalin valinnan käsite on tärkeä Järnefeltin teoksen temaattisuuden kannalta, ja liittyy myös henkilöhahmojen rooleihin ja positioihin. Radikaalin valinnan tekeminen on Pertti Karkaman mukaan tarpeen silloin, kun halutaan noudattaa elämänfilosofiaa, joka on ”ristiriidassa elämässä tavanomaisten, arvoperusteiltaan itsestään selvien tai ulkoapäin annettujen valintojen kanssa.” (Karkama 2010a, 49). Karkama sanoo artikkelissaan radikaalin valinnan edellyttävän käsitystä ihmisen vapaasta tahdosta ja sen toteuttamisen mahdollisuudesta (Karkama 2010a, 49). Kröijjer, Alarik ja Friida eivät tee valintaa elämänsä muuttamisesta, vaan pysyvät positioissaan, jotka yhteiskunta on heille mahdollistanut. Kröijjerin ei kerrota käyneen minkäänlaista kamppailua rooliensa tai elämäkatsomustensa oikeudesta, vaan hän kirjoittaa niistä äidilleen vakaumuksellisesti sanojensa takana seisten.

Alarik, Lyydi ja Friida sen sijaan kamppailevat elämäkatsomuksiensa kanssa. Heistä kolmesta Lyydi tekee valinnan muuttaa tapojaan, ja muuttaakin niitä hänen naisen roolinsa ja vaimon positionsa sallimissa rajoissa. Alarik taas vaan luulee tekevänsä valinnan

houraillessaan muistinsa menettäneenä siitä, että aikoo toimia läheistensä toiveiden mukaisesti. Friidankaan kamppailu ei pääty valinnan tekemiseen, vaan hän tuhoutuu Kröijerin ja Alarikin tavoin. Vain Lyydi siis onnistuu uudelleenpositioimaan itsensä oman roolinsa rajoissa siten, että säästyy täydeltä tuhoutumiselta. Radikaalista valinnasta Lyydin tapauksessa ei kuitenkaan ole kyse, sillä hänen valintansa tapahtuu porvarillisen yhteiskunnan hyväksymällä tavalla ja sen arvojen mukaisesti, kun taas radikaali valinta ylittää vallalla olevat järjestelmät ja moraaliset koodistot (Karkama 2010a, 49), avaten valitsijalle uuden maailman, joka on niistä vapaa. Sen sijaan, että Lyydistä tulisi vapaa, hänestä tulee siis vain toisenlainen vaimo kuin hän aikaisemmin oli – ja lopulta leski.

Siirtolaisvaimoa tarkastellessa olisi houkuttelevaa sanoa hänen tehneen radikaalin valinnan. Hän valitsee romanttisen rakkauden sijaan lapsensa ja lähimmäisenrakkauden, valitsee amerikkalaisen unelman ja taloudellisten mahdollisuuksien sijaan köyhän elämän torpassa, ja valitsee Friidan lahkoon mystiseen *Raamatun* tulkintaan perustuvan uskon sijaan tolstoilaisen järkiuskon. Kuitenkin ottaen huomioon siirtolaisvaimon positiot vaimona ja äitinä on selkeää, että hän tekee valintansa naisen roolinsa ja edellä mainittujen positioiden sallimissa rajoissa. Siirtolaisvaimon valinta ei siis ole sen radikaalimpi kuin Lyydinkään. Se vaan tuottaa tuloksia, jotka ovat teoksen tolstoilaisen aatteellisuuden silmin suotavampia kuin Lyydin valinnan tulokset. Lähtökohtaisen köyhyytensä vuoksi siirtolaisvaimon ei siis tarvitse tehdä radikaalia valintaa saavuttaakseen tolstoilaisuuden kannalta ideaalin olotilan. Lyydin sen sijaan täytyisi samaan tilanteeseen päästäkseen tehdä radikaali valinta, luopua asemastaan sekä kaikesta maallisesta omaisuudestaan ja siirtyä elämään omavaraisesti siirtolaisvaimon ja muiden köyhien torppareiden tapaan.

Radikaalin valinnan puutteesta huolimatta siirtolaisvaimon ja Lyydin olemassaolo teoksessa tuo esiin sen, että teoksen maailmassa henkilöillä on jonkinlainen valinnanvapaus sen suhteen, miten he elävät elämäänsä rooliensa sisällä. Henkilöiden toimijuus ja valinnanvapaus teoksessa on sidoksissa heille synnynnäisiin rooleihin, etenkin sukupuoleen, sekä niiden aiheuttamiin positiioihin, kuten vaimo ja äiti. Uudelleenpositioituminen ja sen aiheuttama elämänmuutos ovat teoksessa kuitenkin mahdollisia, jos hahmo valitsee oikein. Tuhoutuvat henkilöahmot – Alarik, Kröijer ja Friida – eivät positioi itseään uudestaan, vaan tarkoituksellisesti jatkavat totuttujen tuhoisien positioidensa performointia, aiheuttaen näin itse oman tuhonsa.

4 Lopuksi

Tutkielmassani olen käsitellyt Arvid Järnefeltin teosta *Ihmiskohtaloja*. Olen tarkastellut teoksessa ilmenevää tolstoilaisuuden tematiikkaa henkilöhahmojen tyyppien ja kertojan käyttämän ironian kautta. Lisäksi olen tutkinut henkilöhahmojen tarkoituksellisen itsensä positioimisen kautta sitä, millaisina henkilöhahmojen toimijuus ja valinnanvapaus ilmenevät teoksen maailmassa.

Tolstoilaisuuden aate ilmenee teoksessa muun muassa henkilöhahmojen tyypillisyydessä. Tyypeinä henkilöhahmot edustavat ihmisryhmiä, joiden arvomaailmat ja toimintatavat ovat tolstoilaisuuden näkökulmasta paheellisia, ja jotka ylläpitävät toiminnallaan aatteen silmissä huonoa ja paheksuttavaa yhteiskuntaa ja maailmanjärjestystä. Tällaisia tyypejä ovat esimerkiksi fennomaanit, asianajajat, liikemiehet ja porvarit sekä mystiseen *Raamatun* tulkintaan uskonsa perustavat lahkolaissaarnaajat. Tolstoilaisuuden teemaa korostaa henkilöhahmojen tuhoutuminen valitsemansa elämäntavan myötä. Kertojan käyttämä ironinen retoriikka myös tukee tolstoilaisen aatteen esiin lukemista. Kertoja kommentoi sarkastiseen sävyyn henkilöhahmojen ajatuksia ja sanoja, sekä referoi ironisesti henkilöhahmojen maailmankuviin liittyviä uskomuksia, mikä korostaa teoksen sanomaa siitä, että suurin osa sen hahmoista toimii väärin.

Henkilöhahmojen toiminnan mahdollisuudet teoksen maailmassa avautuvat tutkielmassani positiointiteorian avulla. Hahmojen rooleja ja positioita sekä uudelleenpositioimista analysoimalla olen osoittanut, että henkilöhahmoilla on jonkinlaista valinnanvapautta siitä, millä tavalla he itseään positioivat – minkälaisia asemia omaksuvat yhteiskunnassa. Tämä valinnanvapaus ja sitä mahdollistava uusien positioiden ja elämäntapojen harkinta vahvistavat teoksen tolstoilaiseksi tulkitsemaani arvomaailmaa. Hahmojen vapaus on paljolti maailmanjärjestyksen rajoittamaa, ja esimerkiksi sukupuoliroolit vaikuttavat siihen, millaisia valintoja hahmot pystyvät tekemään.

Järnefeltin teoksessa kritisoidaankin siis yhtä lailla niin suurempaa maailmanjärjestystä kuin sitä ylläpitäviä ihmistyypejä ja instituutioitakin. Kaikkien tuhoutuvien hahmojen tilalle nostetaan elämänohjeeksi ja esikuvaksi siirtolaisvaimon hahmo, jossa ruumiillistuu tolstoilaisuuden aate niin uskoon kuin käytäntöönkin liittyvissä asioissa.

Lähteet

- I = Järnefelt, Arvid 1895: *Ihmiskohtaloja*. Helsinki: Otava. Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2010-00000562> [Haettu 24.2.2024].
- Buehler, Jennifer 2019: Positioning Theory: exploring Power, Social Location, and Moral Choices of the American Dream in American Street. Teoksessa *Engaging with Multicultural YA Literature in the Secondary Classroom: Critical Approaches for Critical Educators*. Eds. Ricki Ginsberg & Wendy Glenn. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429053191> [Haettu 24.2.2024].
- Butler, Judith, 1999/2002: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York and London: Routledge. ProQuest Ebook Central, <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=180211> [Haettu 24.2.2024].
- Isomaa, Saija 2009: *Heräämisten poetiikkaa. Lajeja ja intertekstejä Arvid Järnefeltin romaaneissa Isänmaa, Maaemon lapsia ja Veneh’ojalaiset*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1226. Helsinki: SKS.
- Karkama, Pertti 2010a: Ihmiset vallan varjossa. Tolstoilaisuutta suomalaisessa kulttuurielämässä 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Teoksessa *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. Toim. Minna Turtiainen & Tuija Wahlroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1260. Helsinki: SKS.
- Karkama, Pertti 2010b: *Vallan orjat ja ihmisarvo. Arvid Järnefeltin ajatusmaailma*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1241. Helsinki: SKS.
- Lehtimäki, Markku & Liisa Steinby 2013. ”Kertomisen analyysi” teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Tietolipas 238. Helsinki: SKS.
- Nokkala, Armo 1958: *Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus*. Helsinki: Tammi.
- Pöysä, Jyrki 2009: Positiointiteoria ja positiointianalyysi – uusia näkökulmia narratiivisen toimijuuden tarkasteluun. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. Tietolipas 226. Helsinki: SKS.
- Rahtu, Toini 2000: Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta. *Virittäjä* 2/2000, 222–245. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40003> [Haettu 24.2.2024].
- Rahtu, Toini 2006: Ironian ja ironiantutkimuksen ydin. *Virittäjä* 3/2006. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40503> [Haettu 24.2.2024].

Tieteen termipankki. Kielitiede: puheakti.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:puheakti> [Haettu 7.2.2024].

Tuomikoski, Mervi 2010: Arvid Järnefelt ja venäläisen symbolismin aatetausta. Teoksessa *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. Toim. Minna Turtiainen & Tuija Wahlroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1260. Helsinki: SKS.

Turtiainen, Minna & Tuija Wahlroos 2010: Esipuhe. Teoksessa *Maaemon lapset. Tolstoilaisuus kulttuurihistoriallisena ilmiönä Suomessa*. Toim. Minna Turtiainen & Tuija Wahlroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1260. Helsinki: SKS.

van Langenhove, Luk & Rom Harré 1999. Introducing Positioning Theory. Teoksessa *Positioning theory: Moral Contexts of Intentional Action*. Eds. Rom Harré & Luk van Langenhove. Oxford: Basil Blackwell Publishers.

https://www.researchgate.net/publication/281270456_Introducing_Positioning_Theory [Haettu 24.2.2024].